

GALLAICA LINGUA: QUO VADIS?¹

MANUEL GONZÁLEZ GONZÁLEZ

Universidade de Santiago

RESUMO

Na primeira parte deste texto faise unha revisión dos puntos débiles máis importantes da lingua galega neste momento, tanto no que se refire ao status, coma ao corpus. Análizanse, entre outros, aspectos como a perda de transmisión familiar, o aumento do monolingüísmo castelán, o proceso de urbanización, o papel da escola, a situación nos medios de comunicación e no mundo empresarial, a percepción social de que o galego é unha lingua pouco útil ou a baixa calidade do galego utilizado por sectores que actúan como referentes sociais. Fronte a isto contrapóñense iniciativas normalizadoras postas en marcha nos últimos anos, que, aínda sendo moi positivas, son insuficientes para frear o proceso de desgaleguización da nosa sociedade.

ABSTRACT

The first part reviews the adverse circumstances that are affecting the Galician language at the present moment, both in relation to its status and to its corpus. I analyse, among others, questions such as the less active role of the family in the transmission of the language and the noticeable increase of Spanish monolingüism. I also study how the Galician language is being negatively influenced by the process of urbanization, by the role of the school, and by the new circumstances in the mass media and in the business context. Finally, I also take into

¹ Este texto, baixo o título *A lingua galega na encrucillada*, foi lido no Salón Nobre de Fonseca no acto solemne de celebración do Patrón da Facultade de Ciencias da Educación o día 8 de marzo de 2010. Preferín mantelo tal como foi pronunciado aquel día, aínda que desde aquela se produciron intervencións que cambiaron a situación en certos ámbitos que aquí se tratan.

consideration the deficient Galician language employed by some sections of the population that have been traditionally considered as social referents. In contrast with these adverse circumstances that are affecting the language, I point out some recently projected linguistic standardising initiatives that, despite their undoubtedly positive aspects, are not by any means sufficient to counteract the progressive decrease in the use of the Galician language in our contemporary society.

PALABRAS CLAVE

sociolingüística galega, normalización lingüística, bilingüismo, uso lingüístico, coñecemento lingüístico, actitudes lingüísticas, terminoloxía, enxeñaría lingüística.

KEY WORDS

Galician sociolinguistics, linguistic standardisation, bilingualism, linguistic usage, linguistic knowledge, linguistic attitudes, terminology, linguistic engineering.

Agradezo ao equipo de goberno, e de maneira particular ao Decano e amigo Lois Ferradás, a oportunidade que me ofrece de dirixirme aos membros dunha Facultade tan importante como a de Ciencias da Educación, que debe ser un esteo fundamental na sociedade galega. O futuro da nosa sociedade ou se basea na educación ou será un futuro negro. Para min é tamén unha honra falar nunha Facultade que ten como patrón o Padre Sarmiento, probablemente a personalidade máis lúcida que deu a Gallaecia en toda a súa historia, e pola que sinto particularmente fonda admiración pola defensa da identidade, dos valores, da lingua e das potencialidades desta terra nosa. Para Frei Martín Sarmiento, a lingua é o principal elemento de identidade do pobo galego, e negarlle o status de normalidade á lingua galega é tanto como negarlle o status de normalidade a este pobo.

1. Introducción

A normalidade social dunha lingua mídese polo nivel de implantación que ten dentro da sociedade da que é vehículo de

comunicación, pero tamén polo grao de coñecemento e de recoñecemento que ten por parte dos de fóra, dos que non pertencen ao territorio propio. A lingua é un elemento fundamental na conformación da identidade dos pobos, pero esta identidade constrúese desde dentro, alimentando a conciencia dos elementos identitarios, e tamén desde fóra fomentando que os demais lles recoñezan esa personalidade diferenciada.

O galego, lingua propia de Galicia, variedade románica continuadora do latín falado na Gallaecia romana, é falado actualmente non só no territorio da Comunidade Autónoma Galega senón tamén nos territorios limítrofes de Asturias e Castela-León, así coma nuns vales de Estremadura.

Esta lingua milenaria, posuidora dunha tradición medieval extraordinaria, que foi vehículo de expresión de creacións líricas ao nivel das máis altas de toda a Idade Media, non goza hoxe dunha situación de normalidade no territorio de Galicia, onde é lingua cooficial, xunto co castelán, nin goza aínda do suficiente nivel de recoñecemento internacional. Por iso no camiño da súa plena normalización é necesario actuar nas dúas direccións que xa antes apuntei: a) aumentar o nivel de implantación no interior do seu territorio, e b) fomentar o recoñecemento externo.

Hoxe en Galicia existe, como xa se ten dito tantas veces, unha situación de bilingüismo social², na que unha gran parte da poboación coñece o galego e o castelán, e que só sectores cada vez máis minoritarios da poboación non son capaces de entender e mesmo de falar máis ca un dos dous idiomas. A maioría da poboación coñece, pois, ambas as linguas, e exprésase nunha ou outra segundo as circunstancias, ou ben está instalada basicamente nunha delas e coñece a outra de

² Empleo o termo “bilingüismo social” dunha maneira puramente descriptiva, indicando simplemente que nunha sociedade están presentes dúas linguas, sen pretender entrar agora no problema da lexitimidade histórica de cada unha delas, nin no da súa adscripción funcional, nin no da posible correlación entre cada unha das linguas e certas clases sociais ou certos sectores da poboación do tipo que sexan.

maneira máis ou menos pasiva. A utilización do galego e do castelán en Galicia, tal como moi ben explicou hai xa ben anos Guillermo Rojo³, estaba tradicionalmente rexida por unha situación de diglosia, na que os habitantes pertencentes ás clases sociais máis baixas (sobre todo labregos e mariñeiros) estaban instalados no galego, e os pertencentes ás clases social, cultural e economicamente dominantes estaban instalados no castelán (diglosia de *adscripción*). Amais desta, a utilización do galego e do castelán estaba tamén regulada por unha *diglosia funcional*, segundo a cal o galego estaba ben visto na comunicación familiar, oral, mentres que para a comunicación escrita e para as relacións orais de carácter formal (coa administración, na escola, co médico, co avogado, co boticario...) a lingua que se adoitaba utilizar era o castelán. Ben é certo que esta situación sufriu nas últimas décadas certos movementos tanto na diglosia de *adscripción* coma na funcional. En canto á diglosia de *adscripción*, por un lado, estendeuse a castelanización a sectores aos que non afectaba tradicionalmente: sectores instalados no galego incorpóranse ao castelán co desexo de mellorar de status; e, por outro, perdeu vitalidade a norma pola cal os membros de certos estratos (status social alto, mellor posición económica, maior nivel cultural...) debían falar castelán: moitos galegofalantes que subiron de status social resistíronse á castelanización, algúns renunciaron ao galego nunha etapa, pero volveron a reinstalarse nel, e mesmo son cada vez máis frecuentes os casos de galeguización entre os que tiñan o castelán como primeira lingua. Tamén houbo movementos na diglosia funcional: non é infrecuente atopar situacións nas que o galego ocupa o lugar de lingua "A" (para as relacións máis formais) e o castelán o de lingua "B" (para as relacións máis familiares e coloquiais), e hoxe podemos mesmo dicir que a non utilización do galego para certas funcións de carácter formal é considerada como sorprendente. Estamos nalgún destes usos, diante do fenómeno coñecido como "utilización ritual do galego".

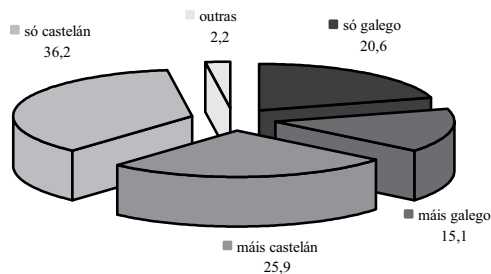
³ Guillermo Rojo (1982): "La situación lingüística gallega", *Revista de Occidente*, 10-11, 95-96; e Guillermo Rojo (1985): "Diglosia y tipos de diglosia", *Philologica Hispaniensia. In honorem M. Alvar*. Madrid: Gredos, vol. II, 603-617.

2. Algunhas debilidades actuais da lingua galega

Ao lado de certos avances, existen fenómenos moi preocupantes para a saúde do galego, como a perda de transmisión familiar, o aumento do monolingüismo castelán, o proceso de urbanización que favorece a incorporación ao uso do castelán, a escasa capacidade da escola para gañar novos falantes habituais de galego, o predominio absoluto de medios de comunicación en castelán, a persistencia da idea de que o galego é unha lingua pouco útil e innecesaria, o escaso compromiso da empresa coa lingua galega, a percepción social da defensa do galego no discurso político como unha gran mentira, ou o preocupante descenso da calidade lingüística especialmente no mundo urbano. Permítanme que me refira aínda que sexa moi brevemente e de maneira moi superficial a algún destes aspectos.

2.1. A diminución da transmisión familiar do galego

A transmisión familiar é un factor fundamental para garantir o futuro dunha lingua, xa que os que aprenderon unha lingua no seo familiar tenden a utilizala no futuro na maior parte das situacións comunicativas. Pero os datos neste aspecto non son nada favorables para o galego. No sector comprendido entre 16 e 54 anos só o 20,6% ten o galego como lingua inicial exclusiva, fronte ao 36,2% que ten só o castelán. Os datos da seguinte gráfica falan por si sós:

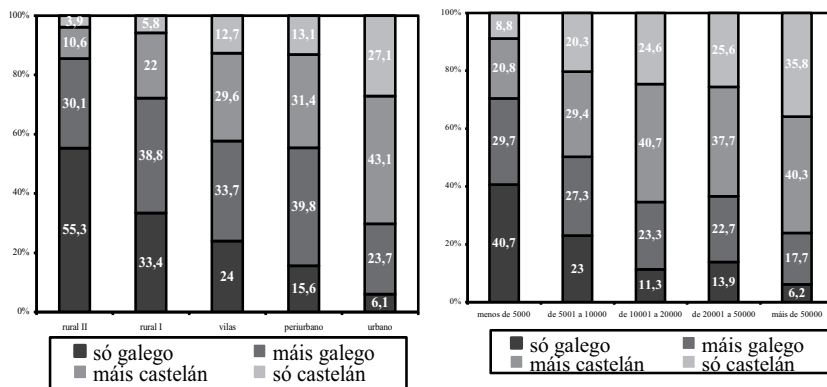

Lingua inicial en Galicia na poboación entre 16 e 54 anos

(Fonte: Mapa sociolingüístico de Galicia 2004)

2.2. Incremento do monolingüismo castelán

Nos últimos anos produciuse un forte incremento, como lingua habitual, do monolingüismo en castelán, acompañado dun retroceso do monolingüismo en galego. Tamén nos comportamentos bilingües se produce un aumento do uso preferente do castelán e unha diminución do uso máis frecuente do galego. Este é un fenómeno que non só afecta as cidades, senón que se produce en termos preocupantes en todo tipo de hábitat. Da dimensión da evolución desta realidade podemos decatarnos examinando as gráficas nas que se nos presenta a comparación da lingua habitual segundo o hábitat de residencia entre os anos 1992 e o 2004:

MSG-92

MSG-04

Lingua habitual segundo o hábitat de residencia no tramo de idade entre 16 e 54 anos.

2.3. Incorporación ao uso do castelán acompañando o paso do rural ao urbano

É coñecido que ao longo do último século se foi producindo un progresivo proceso de desprazamento da poboación do campo a núcleos urbanos, que se fixo especialmente intenso nas últimas décadas. Véxase esta evolución no seguinte cadro:

ANO	POBOACIÓN URBANA		POBOACIÓN RURAL	
1900	196199	9.9%	1784316	90.1%
1910	235576	11.4%	1828013	88.6%
1920	269395	12.7%	1854849	87.3%
1930	296514	13.3%	1933767	86.7%
1940	445144	17.8%	2.050.716	82.2%
1950	556838	21.4%	2047362	78.6%
1960	627281	24.1%	1975681	75.9%
1970	735088	28.5%	1848586	71.5%
1981	911741	33.1%	1842089	66.9%

No ano 2004, segundo o IGE, a área urbana galega (localidades con máis de 25.000 habitantes) concentra un 44.3 por cento da poboación, a semiurbana (entre 10.000 e 25.000 habitantes) agrupa o 23%, e a poboación propiamente rural súpon unicamente o 32.7% do total de Galicia.

Este cambio masivo de hábitat foi acompañado tamén en gran medida dun cambio lingüístico. A incorporación á cidade propiciou de maneira moi clara tamén a incorporación á expresión en lingua castelá, relativamente intensa na segunda xeración e moi intensa xa na terceira. Pensen que, por ex., Vigo, a maior cidade de Galicia na actualidade, a finais do séc. XIX apenas pasa dos 30.000 habitantes; no 1950 chega aos 130.000; en só trinta anos, entre 1950 e 1981 duplica a súa poboación; e na actualidade anda polos 300.000 habitantes. Por iso dicimos que o futuro do galego se vai xogar en gran medida nas cidades, e por iso insistimos tanto na importancia que ten a orientación da política de promoción do galego cara ao mundo urbano.

2.4. Escasa capacidade da escola para gañar novos falantes habituais galegos

A capacidade da escola para gañar novos falantes habituais para o galego foi ata o momento escasa. A escola, aínda que dá formación lingüística galega, non foi capaz de incorporar os alumnos ao uso habitual da lingua galega. Por un lado, foi a escola o principal factor, aínda que non o único, que explica que, na poboación entre 16 e 55 anos, se pasase do 45% de persoas con capacidade para ler en galego no ano 1992 ao 85% no ano 2004; e do 27% ao 53% na capacidade para escribir en galego. É dicir, en 12 anos, practicamente duplicouse a porcentaxe de persoas con capacidade para ler e escribir en galego na poboación entre 16 e 55 anos. Pero lamentablemente a escola non exerceu a mesma influencia para estender o uso do galego como lingua de expresión habitual, e só unha porcentaxe certamente baixa dos que aprenden a lingua galega na escola se converten en falantes habituais do galego.

2.5. Predominio absoluto de medios de comunicación en castelán

Resulta esmagante o predominio absoluto de medios de comunicación en castelán. A creación do Ente público da radiotelevisión galega, coa posta en marcha da Televisión de Galicia e

da Radio galega, que constituíu un fito importantísimo, non foi suficiente para contrarrestar o enorme peso das emisoras de radio e televisión que emiten habitualmente en castelán, aínda que utilicen ocasionalmente o galego.

Pero, maior aínda é o desequilibrio nos medios de comunicación escritos. A desproporción de utilización do castelán e do galego na prensa con implantación en Galicia é escandalosa, e non responde para nada á presenza das linguas na sociedade, senón que perpetúa modelos pretéritos nos que non se concibía que o galego puidese ser unha lingua moderna de comunicación.

2.6. Persistencia da idea de que o galego é unha lingua pouco útil e innecesaria.

Aínda persisten na sociedade galega, e particularmente entre a nosa mocidade, prexuízos en contra do galego que moitos pensabamos que estaban case superados, pero que non é así.

Se o futuro do galego vai depender fundamentalmente do compromiso da xente nova, será importante coñecer que pensan os nosos mozos. No ano 2004, e sospeito que a situación non mudou significativamente desde aquela, a RAG realizou un estudo para tratar de descubrir as actitudes subxacentes, e non sempre manifestadas, da mocidade con respecto ás linguas de Galicia. Naquel estudo, no que se combinaron tres técnicas (o “*matched guise*” ou técnica de máscaras, as entrevistas en profundidade e os grupos de discusión), púxose de manifesto que os falantes casteláns e os falantes de galego fortemente castelanizado son mellor valorados socialmente cós que falan galego tradicional, ou, se o prefiren, galego verdadeiro. Aqueles son considerados como persoas de maior éxito social, con máis capacidade de liderado, con maior interese en progresar, con máis confianza en si mesmos e tamén máis innovadores. Pola contra, os verdadeiros galegofalantes só son valorados máis positivamente en características como: máis divertidos, con maior sentido do humor, máis xenerosos e máis fieis. En xeral,

os galegofalantes auténticos son percibidos como peor dotados para o éxito social, e é curioso que a fidelidade, característica do escravo, apareza fortemente asociada á utilización do galego.

O castelán aínda se asocia na nosa sociedade co progreso, coa innovación, coa intelixencia, mentres que o galego segue asociado a valores de tipo máis inmovilista, e é percibido como pouco útil para o triunfo na vida.

2.7. Escaso compromiso da empresa coa lingua galega

É relevante o escaso compromiso da empresa coa lingua galega. A pesar dunha presunta actitude favorable ao galego, a verdade é que, agás excepcións, o nivel de compromiso do empresariado galego e dos principais axentes económicos actuautes en Galicia coa utilización do idioma propio é aínda moi baixo. Déronse pasos positivos, por ex. no sector vitivinícola, nalgún grupo de transporte de viaxeiros, no grupo de empresas integradas na Fundación Galicia-Empresa, e nalgunhas outras empresas, pero hai que recoñecer que cuantitativamente as empresas que asumiron o galego como a súa lingua de comunicación normal teñen aínda pouco peso.

Mesmo naqueles casos en que certos produtos van acompañados dun valor engadido por seren producidos en Galicia e estaren dotados dunha calidade especial, isto non se aproveita lingüísticamente, e adoita prescindirse da lingua galega nas súas etiquetas de identificación. Tal ocorre, por exemplo, coa denominación de orixe *ternera gallega*, ocasión incompreensiblemente perdida para o reforzamento da identificación con Galicia mediante unha denominación en galego. É que tería medo alguén de que en España non entendesen o significado de *tenreira galega*? Algo semellante poderíamos dicir con *orujo de Galicia* e outros casos.

2.8. Forte descenso na calidade lingüística

Ao anterior hai que engadir o nivel preocupante da calidade da lingua utilizada, especialmente no medio urbano. O

galego nunca gozou dun corpus tan elaborado e tan codificado coma na actualidade. Hoxe contamos con normas ortográficas e morfolóxicas para a correcta escritura da nosa lingua, con gramáticas que permiten resolver as dúbidas que se nos poidan presentar na morfosintaxe, descrições fonéticas que nos permiten coñecer a pronunciación máis recomendable no estándar oral, vocabularios ortográficos que nos facilitan a resolución das dúbidas ortográficas cando escribimos, dicionarios que nos orientan sobre forma e o significado correcto das nosas palabras, vocabularios terminolóxicos, que nos facilitan a utilización do galego no mundo científico e técnico e, en xeral, nos chamados ámbitos de especialidade. Pero, a pesar de todos estes recursos que nunca existiron en tempos pasados, o galego nunca se utilizou cun nivel de calidade tan baixo nin cun nivel de contaminación tan alto. E é especialmente preocupante o chamado por algúns “galego urbano” e por outros “neogalego”, que é unha variedade de galego utilizada por un número crecente de falantes, maioritariamente urbanos, que teñen na súa maioría o castelán como lingua materna, e que presenta unha forte castelanización da fonoloxía, da sintaxe e da fraseoloxía, pero tamén dunha maneira moi notable da morfoloxía e do léxico. É o modelo cada día máis difundido sen distinción de timbre aberto e pechado nas vogais “e” e “o”, con despatalización do “xe”, con ausencia do “n” velar, con colocación anárquica das formas átonas do pronome persoal, sen presenza do infinitivo conxugado etc., etc. É un problema moi serio, porque é a variante máis utilizada pola maioría da nosa clase política e por personalidades de prestixio social que actúan como modelos. E o máis preocupante é que ninguén se escandaliza xa por isto, e xa o asumimos como algo normal, cando, no mellor dos casos denota un desleixo e un desprezo por parte de quen así o utiliza, e que en moitos casos mesmo semella unha burla da nosa cultura, da nosa lingua e de cantos a utilizaron ao longo da historia e a utilizan na actualidade. A falta absoluta de preocupación por un mínimo de corrección lingüística é unha mostra da mentira do compromiso co galego dunha parte importante da nosa clase política.

Como saben, as linguas desaparecen por falta de uso, pero tamén se perden porque o seu sistema se vai deturpando progresivamente por interferencia doutra lingua veciña, que a vai acollendo baixo o seu manto ata convertela simplemente nunha variante dialectal dela. E estamos dando pasos importantes na socialización dunha variante que se aproxima cada día máis ao castelán.

3. Algunhas iniciativas normalizadoras

Fronte a isto leváronse a cabo iniciativas normalizadoras, ás veces con moito esforzo, pero que non parecen ser quen a frear o proceso de desgaleguización da nosa sociedade. Referirémonos a algunha delas:

3.1. O Plan Xeral de Normalización Lingüística

O Plan Xeral de Normalización Lingüística non foi presentado en ningún momento como un ataque contra nada nin contra ninguén, e a súa pretensión fundamental era e é a de lograr espertar o compromiso e entusiasmo dos axentes sociais para que traballen man con man na dignificación e na normalización do principal elemento de identidade que é a lingua galega: compromiso das administracións, compromiso das forzas políticas e sindicais, compromiso do empresariado, compromiso das persoas e institucións que polo seu papel relevante exerzan como modelos sociais nos seus respectivos sectores. E as máis de catrocentas medidas concretas que contén preséntanse dunha maneira positiva e cortés, para evitar posibles rexeitamentos. Para contrarrestar a crenza nefasta, vixente ao longo de moitos anos, de que a utilización do galego era sinónimo de pobreza, atraso, incultura, tratouse de incidir na asociación do galego coas ideas de modernidade, progreso e futuro, porque a lingua galega nunca é un atranco, sempre é unha oportunidade.

As medidas que se deseñan no PXNL inciden sobre sete sectores:

- Sector 1: Administración
- Sector 2: Educación, familia e mocidade
- Sector 3: Medios de comunicación e industrias culturais
- Sector 4: Economía
- Sector 5: Sanidade
- Sector 6: Sociedade
- Sector 7: Proxección exterior da lingua

e foron estudadas, debatidas e deseñadas por comisións de traballo específicas para cada sector. Estas comisións foron as encargadas de analizar as fortalezas e debilidades do galego dentro do sector e das súas áreas, de establecer os obxectivos de cada sector e das súas áreas, e de deseñar as medidas para acadar estes obxectivos.

A Comisión técnica, que tiveron a honra de presidir, e que foi a encargada da redacción definitiva do Plan, despois de examinar o traballo e as propostas das distintas comisións sectoriais, considerou conveniente engadir unha serie de sectores transversais, un referido ao ámbito dos dereitos lingüísticos, outro ao das novas tecnoloxías e un terceiro ao da actualización do corpus, porque nestes ámbitos é necesario adoptar iniciativas xerais que afectan ao conxunto da sociedade.

A aplicación das medidas vai precedida dun compromiso referido a dous aspectos de carácter xeral, que se denominan no PXNL como *oferta positiva* e *oferta informativa*. A oferta positiva é o compromiso da adopción da lingua galega como lingua de contacto e como lingua de partida por parte das administracións, das empresas e dos profesionais. A oferta informativa pretende difundir entre a sociedade o coñecemento de dereitos que por estaren ausentes durante séculos non son suficientemente coñecidos: é necesario, por ex., informar á sociedade da validez, legalidade e mesmo conveniencia de redactar en galego os documentos administrativos e comerciais.

No propio PXNL establécense directrices para a súa implementación: O goberno debe presentar ao inicio de cada ano a programación das medidas que se van executar durante ese ano, os órganos executores, o custo económico e o sistema de avaliación. E, a finais de ano, debe comparecer de novo ante o Parlamento para dar conta do grao de execución do programa.

Independentemente de que se estean aplicando por parte dos poderes públicos unha ou outra medida recollida no Plan, o certo é que neste momento o espírito do Plan desapareceu, e o partido do goberno, considerando que non é unha lei de obrigado cumprimento, renunciou a desenvolvelo, polo menos na súa integridade. Sorprende que a mesma forza política que o impulsou, e que mesmo o chegou a presentar como unha iniciativa *estrela*, se arreda del nun período tan curto de tempo, tirando pola borda tantos esforzos que houbo que facer, tanto diálogo, tantas vontades de entendemento que houbo que concitar para que fose asumido por todas as forzas políticas e aprobado por unanimidade polo Parlamento de Galicia.

3.2. O Decreto de regulación do uso do galego no ensino⁴

O Decreto 124/2007, de 28 de xuño, trata de regular a presenza do galego no sistema escolar galego, seguindo as directrices marcadas no Plan Xeral de Normalización Lingüística. Trata tanto do uso da lingua galega na administración coma da súa impartición como materia e do seu uso como lingua vehicular do ensino doutras materias.

Establece o uso e o fomento oral e escrito do galego na administración educativa, tanto nas súas relacións internas coma nas relacións coas administracións territoriais e locais galegas e coas entidades públicas e privadas de Galicia, sen prexuízo dos dereitos lingüísticos do persoal docente.

⁴ Este decreto foi xa derogado polo goberno da Xunta de Galicia e substituído polo Decreto 79/2010, de 20 de maio, para o plurilingüismo no ensino non universitario de Galicia.

Buscando un equilibrio no tempo dedicado ao estudo das dúas linguas oficiais, asígnaselle o mesmo número de horas ao ensino da lingua galega ca ao ensino de lingua castelá.

Como lingua vehicular do ensino, na educación infantil, o profesorado debe usar na clase a lingua materna predominante entre o alumnado, ter en conta a lingua do contorno e coidar de que o alumnado adquira, de forma oral e escrita, o coñecemento da outra lingua oficial de Galicia, dentro dos límites propios da correspondente etapa ou ciclo. É o claustro quen determine a lingua materna predominante, seguindo os criterios establecidos no proxecto lingüístico de cada centro.

En toda a etapa da educación primaria, de acordo co PXNL, deben impartirse en galego as áreas de Matemáticas, Coñecemento do Medio Natural, Social e Cultural e Educación para a Cidadanía e Dereitos Humanos, e debe garantirse a competencia lingüística propia do nivel nas dúas linguas oficiais da comunidade.

No Ensino Secundario Obrigatorio, Bacharelato e Formación profesional, en xeral, garántese que o 50% das materias se impartan en lingua galega. E ademais o Ensino Secundario Obrigatorio debe garantir una boa competencia en castelán e en galego.

O actual goberno anunciou a derogación deste decreto, que seguía o espírito e a letra do Plan Xeral de Normalización Lingüística, e presentou non hai moito tempo unhas *Bases para o decreto do plurilingüismo no ensino non universitario de Galicia*. O contido deste documento, do que por certo a Xunta da Facultade de Ciencias da Educación fixo unha magnífica crítica, coñéceno todos vostedes. Tamén coñecen a súa recepción social, e polo tanto non me vou referir a el.

3.3. *A posta en marcha de TERMIGAL*

Para que unha lingua poida ser utilizada con normalidade nos distintos ámbitos é necesario ofrecer as ferramentas que faciliten o seu uso. Tradicionalmente o galego, pola súa situación de marxinação, carecía da terminoloxía propia de

moitas linguas de especialidade nas que o seu uso non era habitual. Para facilitar a súa introdución e xeneralización nestes ámbitos especializados creouse no ano 1996 un servizo de Terminoloxía científico-técnica, mediante un acordo entre a Xunta de Galicia e a Real Academia Galega, que ten moitas funcións, pero a máis importante é a de elaborar os recursos terminolóxicos necesarios para facilitar o uso do galego no ámbito das chamadas linguas de especialidade, particularmente nas áreas científicas e técnicas.

Aínda que evidentemente queda moito traballo por facer, podemos dicir que hoxe o galego ten máis ou menos dignamente cubertas as súas necesidades terminolóxicas. Hoxe ninguén pode argüír como escusa para non explicar matemáticas, bioloxía, física ou dereito en galego a carencia dunha terminoloxía galega.

3.4. Iniciativas no ámbito da enxeñaría lingüística e das tecnoloxías da fala

Nos últimos anos realizouse un esforzo considerable por dotar tamén o galego dos recursos mínimos no ámbito da enxeñaría lingüística e das tecnoloxías da fala:

- a) Fomentouse a localización de produtos informáticos. A informática está presente en todos os aspectos da vida. De aí a importancia de poder contar co maior número de recursos en lingua galega, tanto de produtos informáticos comerciais, coma sobre todo dos que non están vinculados a unha explotación que xere beneficio económico particular. Tanto nunha dirección coma na outra producíronse notables avances: hoxe están localizados ao galego programas comerciais como o Windows ou o paquete Office de Microsoft, pero tamén se fomentou dunha maneira clara o software libre en lingua galega, do que pode ser un claro exemplo a localización a esta lingua do OpenOffice.
- b) Realizáronse correctores lingüísticos para distintas aplicacións informáticas: para WordPerfect, para Office de Mi-

crosoft, correctores que corren en Windows independentemente da aplicación informática de que se trate etc.

- c) Elaborouse un dicionario predictivo para sms, que facilita a escritura predictiva nas mensaxes a través do teléfono móbil.
- d) Leváronse a cabo esforzos notables no campo da tradución automática, pero unicamente no par castelán-galego. Neste campo cómpre salientar o tradutor castelán-galego *Es-gl* realizado no Centro Ramón Piñeiro para a investigación en humanidades en colaboración cunha empresa privada, que ofrece unha calidade de tradución realmente excepcional. Dun alto nivel de calidade hai que considerar tamén o tradutor castelán-galego construído por Dimensiona. E, dentro do mundo do software libre, cómpre mencionar o tradutor Open-Trad apertium, de código aberto, aínda que no estado de desenvolvemento actual de calidade netamente inferior.
- e) No sector das tecnoloxías da fala cómpre salientar as iniciativas relacionadas coa síntese de voz en galego. Neste momento contamos con tres sistemas de síntese de voz en galego: o máis coñecido é *Cotovía*, desenvolvido no Centro Ramón Piñeiro para a investigación en humanidades por un grupo de investigación interdisciplinar integrado por lingüistas da Universidade de Santiago e enxeñeiros de telecomunicacións da Universidade de Vigo. A este hai que engadir o sistema desenvolvido por Telefónica I+D, e outro de aparición recente de Loquendo. A síntese de voz, á parte da súa utilidade para a integración de persoas con minusvalías (por ex., lectores para invidentes), ten unha importancia fundamental no mundo da comunicación e das relacións sociais, ao ser un elemento fundamental na automatización dos procesos de transmisión da información.

3.5. Promoción exterior da lingua

Tamén na promoción exterior da lingua se fixeron esforzos importantes, como o intento de recoñecemento da súa oficialidade na Unión Europea, a Creación dos Centros de Estudos Galegos en Universidades de distintos países, ou a posta en marcha hai xa máis de vinte anos dos Cursos de lingua e cultura galegas para estranxeiros.

3.5.1. O galego na UE

O 11-5-2004, o Parlamento de Galicia acordou por unanimidade que a Xunta instase ao Goberno central para realizar as xestións conducentes ao pleno recoñecemento do galego como lingua oficial da Unión Europea, con igual status que as linguas oficiais dos estados membros. Tamén o PXNL inclúe como un dos obxectivos o de acadar a oficialidade nas institucións da UE.

Nesta liña, o goberno de España presentou a solicitude, e levou a cabo xestións para este recoñecemento, tendo en conta a especificidade lingüística de España, o carácter oficial do galego, catalán e vasco nun estado da Unión Europea, a necesidade de achegar a UE aos cidadáns, e que o Goberno español se faría cargo dos gastos derivados desta nova situación.

O Consello, a institución competente para definir o réxime lingüístico da UE, decidiu non conceder a devandita oficialidade, pero acordou regular o seu uso. Para iso publicou o 13 de xuño de 2005 unhas “Conclusións” do Consello relativas ao uso oficial doutras linguas no Consello e, no seu caso, noutras institucións e órganos da Unión Europea. Nestas conclusións determínanse os ámbitos nos que estas linguas poderán ser usadas: poderán ser traducidos ao galego os actos derivados do procedemento de codecisión, mais a devandita tradución carecerá de valor xurídico; o galego poderá ser utilizado nas sesións orais, pero só se son anunciadas previamente, cun prazo razoable, e se existen os medios necesarios para facelo; e os cidadáns e

ciudadás poderán dirixirse ás institucións e órganos da Unión Europea en galego.

O 16 de novembro do 2005, o presidente do Comité das Rexións, Peter Straub, asinou un acordo no que por primeira vez permite o emprego do galego, do vasco, e do catalán nunha institución da Unión.

O Parlamento Europeo aprobou a utilización das linguas cooficiais de España nas comunicacións dos cidadáns co Parlamento Europeo. Os acordos tamén permiten o uso do galego no Consello de Ministros da Comisión Europea. E, en virtude da entrada en vigor dun convenio entre España e o Defensor do Pobo europeo, os cidadáns e ciudadás que así o desexen poderán utilizar tamén a lingua galega para se dirixiren a este organismo comunitario.

3.5.2. Centros de Estudos Galegos

Os Centros de Estudos Galegos foron creados mediante convenios do Goberno Galego con universidades de distintos países, cos obxectivos principais de manter nas comunidades das principais universidades do mundo a presenza da lingua, literatura e cultura galegas, e de organizaren actividades de promoción e difusión da imaxe de Galicia.

Na actualidade existen 45, en universidades tan prestixiosas como Santa Bárbara (en California), La Trobe (en Australia), Oxford, París III, Tübingen, San Petersburgo, etc.

Nesta mesma liña hai que sinalar tamén o ensino da lingua galega nos Centros do Instituto Cervantes e en centros non universitarios, coma O Vicente Cañada de Londres ou o Santiago Apóstol de Buenos Aires.

3.5.3. Cursos de galego para estranxeiros

Desde 1987 veñen tendo lugar todos os veráns en Santiago de maneira ininterrompida os Cursos de lingua e cultura galegas para estranxeiros, organizados pola Xunta de Galicia, a Universidade de Santiago e a Real Academia Galega. Neles

impártense tres niveis de galego: iniciación, medio e Curso superior de filoloxía galega.

Estes cursos teñen como principais obxectivos: dar a coñecer a realidade histórica e actual da lingua e cultura galegas; formar futuros profesores de galego nos distintos puntos do planeta; preparar tradutores do galego ás linguas de orixe dos participantes; fomentar o interese pola investigación sobre temas relacionados coa lingua, literatura, historia, arte e, en xeral, coa cultura galega.

Os seus resultados pódense cualificar sen esaxerar de extraordinariamente positivos. A demanda para participar neles incrementábase ano tras ano, e polas súas aulas pasou un número importante de profesores de distintas universidades de Europa, América, Asia, África e Oceanía, algúns deles figuras eminentes da romanística. Persoas en moitos casos influentes e de cultura elevada que coñecen en maior ou menor grao a lingua galega e a nosa realidade social e cultural.

Nestes cursos formouse un grupo xa importante de profesores de lingua galega que desenvolven a súa actividade en diversas universidades de todo o mundo. Neles xermolou un gran número de traballos de investigación sobre lingua, literatura, sociolingüística, lexicografía, etnografía, historia ou música galegas. Da pluma dos seus alumnos saíron probablemente as páxinas máis brillantes de sociolingüística galega escritas por non galegos, a primeira gramática galega escrita en xaponés, unha extraordinaria antoloxía, da que se publicou unha dúcia de volumes, de literatura galega traducida ao ruso, o primeiro vocabulario galego-finés, por poñer só algún exemplo. Alumnos destes cursos son os responsables dunha parte importante das traducións das nosas obras literarias máis representativas ás principais linguas de cultura do mundo.

3.6. A identidade na rede: un dominio .gal

A lingua e cultura galega necesitan un carné de identidade que as identifique dentro da rede de redes, e que lles dea visibilidade. PuntoGal é unha iniciativa que pretende conse-

guir para a lingua e a cultura galega un dominio propio en internet. A súa finalidade principal é preparar a candidatura galega para obter un dominio *.gal* diante da ICANN (Internet Corporation for Assigned Names and Numbers), organismo internacional que se encarga de autorizar e recoñer os dominios.

Conta con amplo respaldo social: apoio dos poderes públicos, do empresariado galego, do mundo asociativo, do mundo cultural, do mundo da comunicación...

Puntogal participou nas reunións da ICANN de Lisboa, San Juan de Puerto Rico, Los Ángeles, Nova Delhi, París, Cidade de México e Seúl, e neste momento está preparando os informes técnicos para a presentación da candidatura tan pronto como este organismo abra o prazo para a presentación de novos dominios.

Conclusión

A lingua galega está aínda moi lonxe de gozar dunha situación de normalidade no territorio do que é lingua propia. Tampouco é que corra un perigo inminente de desaparecer, pero atópase nunha situación delicada, porque aínda que existen moitas iniciativas destinadas a unha maior implantación na sociedade galega e a un maior recoñecemento desde o exterior, son algunhas delas medidas de alcance limitado, e outras non se adoptan coa continuidade e a decisión necesarias para crear un ambiente de transformación real dentro da sociedade. E cando se intentou tomar en serio o proceso de normalización, dando pasos claros aínda que fosen tímidos, axiña se chocou coa desunión e co desencontro das forzas políticas e dos axentes sociais.

Se son sincero, teño a impresión de que só unha parte moi pequena da sociedade está comprometida cunha normalización real da lingua galega, e que hai certos sectores ou, mellor, certos grupos que aínda que no imaxinario popular figuran como “defensores” (entre aspas) do galego, e ás veces mesmo se presentan como paradigmas desta defensa, na práctica están

mareando a perdiz, fomentando maniobras de distracción e actuando como amortecedores que frean o desenvolvemento dunha política clara de normalización lingüística. Normalización lingüística que, ao meu ver, debe pasar neste momento non só polo fomento de medidas activas de promoción social da lingua galega, senón tamén por reformas lexislativas de fondo que impidan a aparición de decretos, de circulares ou doutro tipo de normativas que producen unha minoración da presenza do galego na vida pública e, o que resulta máis grave aínda, que producen un efecto pernicioso de minusvaloración por parte dos galegos da súa propia lingua, por considerala “menor”, “innecesaria na práctica” e non apta para o triunfo social e económico. As tres reformas lexislativas mínimas que me parecen imprescindibles son:

- a) Unha redefinición do status de “cooficialidade” do galego en pé de igualdade co castelán, esixindo aos galegos o deber de coñecer a súa lingua propia, da mesma maneira que teñen a obriga de coñecer o castelán. É dicir, recuperar a redacción primitiva do artigo 1 da Lei de Normalización Lingüística, que dicía: *“O galego é a lingua propia de Galicia. Tódolos galegos teñen o deber de coñecelo e o dereito a usalo”* que como saben foi declarado inconstitucional no seu día, pero que agora para o Estatuto Catalán parece que xa non é inconstitucional.
- b) Unha indicación explícita na nova redacción do Estatuto de Autonomía de Galicia do que significa “lingua propia” e un avance das súas implicacións, que permita un futuro desenvolvemento lexislativo coherente con esta realidade fundamental.
- c) A redacción dunha nova Lei de Normalización Lingüística. Persoalmente, nunca crin en tantas bondades como se lle atribúen á Lei do 83, pero en todo caso responde a unha sociedade que mental, económica e tecnoloxicamente está moi distante da do 2010. Hai xa bastantes anos, nesta mesma cidade, nun Curso de verán organizado por Miquel Siguan, expuxen unha serie de razóns polas que me parecía conveniente unha nova

LNL. Hoxe véxoo aínda máis claro. Non parece este o mellor momento para reivindicala, pero estou convencido de que nesta nova sociedade da información e da comunicación é absolutamente necesaria.

O destino do galego parece ser o de “medio paso adiante e un paso atrás”, que impide a creación dunha ilusión colectiva e dun sentimento de orgullo por pertencer a un pobo pagado de si mesmo, que cre no seu futuro e que está disposto a competir no concerto internacional desde a súa identidade. A recuperación da nosa lingua ten que ir paralela á recuperación da nosa capacidade de competir, da posta en valor dos nosos recursos, da confianza en nós mesmos e da fe nun futuro en diálogo con todas as culturas, pero desde a reafirmación da nosa maneira de ver o mundo. Estamos nunha encrucillada, temos que acertar co camiño e avanzar con decisión: ou contribuímos a construír o mundo desde a nosa identidade, desde a nosa maneira de ver a vida, ou pasaremos a ser membros pasivos doutros mares que nos anegarán.